

Ubmeje tjeälddie

En beskrivning av samebyns förutsättningar, markanvändning och renskötsel

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Samerna har sedan mycket lång tid tillbaka varit bosatta i det som nu kallas renskötselområdet, ca 1/3 av Sveriges yta, motsvarande ca 150 000 kvadratkilometer. I historiskt perspektiv är den s.k. jordbrukskolonisationen i området en ung företeelse. Under denna tid, kanske ett par hundra år, har konkurrensen om markens nyttjande av naturliga skäl ökat i takt med befolkningsökningen i inlandet. Konkurrensen mellan samernas livsform och rennäringens markanvändning och motstående intressen såsom jord- och skogsbruk, vattenkraftsutbyggnader, turism etc. har medfört att en redovisning av rennäringens markanvändningsintressen blivit allt viktigare att ta fram.

Vid olika sammanhang har riksdagen uttalat vikten av att den samiska kulturen ges möjlighet att fortleva och utvecklas. Rennäringen, som är en av de viktigaste kulturbärarna, måste därför ges förutsättningar att behålla de betesmarker som är nödvändiga för näringens bedrivande.

I samband med den fysiska riksplaneringen gjorde statens planverk år 1975 en kartläggning av renskötelsens markanvändning. Från och med 1986 avsattes medel för samebyarnas utvecklingsplanering i statsbudgeten. Medlen fördelades via dåvarande Lantbruksstyrelsen till rennäringens enheter vid lantbruksnämnderna i de tre nordligaste länen. Markanvändningsredovisningen ingår som en del i denna utvecklingsplanering och ansvaret för dem ligger nu på Länsstyrelsen.

År 1987 tillkom naturresurslagen (1987:12) och plan- och bygglagen (1987:10) där direkta krav ställs på redovisning av olika markanvändningsintressen. Detta gäller även rennäringen. Avsikten var bl a att markanvändningsredovisningarna skulle tjäna som underlag i den kommunala planering som skulle ske mot bakgrund av bestämmelserna i naturresurslagen och plan- och bygglagen. Markanvändningsredovisningarna skall också vara ett underlag vid bedömning av frågor som bl a rör konkurrensen mellan rennäringen och skogsbruket m.fl andra intressen. Rennäringen har även ett betydande eget intresse att redovisa sin markanvändning. Inte minst när konkurrerande intressen gör anspråk på renbetesmark. År 1998 ersatte Miljöbalken (1998:808) bl.a Naturresurslagen. Bestämmelserna om redovisning av markanvändningsintresse upptogs oförändrade i Miljöbalken.

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med denna markanvändningsredovisning är att redovisa samebyns markanvändning under renskötselåret. Den skall visa vilka mark- och vattenområden samebyn behöver för att kunna bedriva renskötsel på dess marker.

Redovisningen ska främst kunna användas i samebyns samråd med motstående markanvändningsintressen. Ett annat mål är att den ska användas som ett underlag för kommunala och statliga myndigheters planering och att den i detta sammanhang skall vara beslutsförberedande.

Redovisningen är inte en plan utan ska istället ses som en utgångspunkt för en pågående process där uppgifterna revideras efter de förändringar av markanvändningen som sker med tiden.

1.3 Redovisningsmetod

Markanvändningsredovisningarna för samebyarna i Västerbotten har framställts av Länsstyrelsen i samarbete med respektive sameby.

Redovisningen skall ses som ett genomsnittsförlopp eller ett normalår för renskötseln där avvikelser snarare är regel än undantag. Avvikelser i väder- och betesförhållanden ger olika förutsättningar varje år. Därtill kommer de förändrade betesmöjligheterna som följer av en fortgående förändring av markanvändningen från olika andra intressenters sida.

1.4 Redovisningens disposition

Markanvändningsredovisningen har lagts upp enligt följande:

Det inledande kapitlet beskriver bakgrund och syfte med redovisningen. Även metodiken för redovisningens framtagande beskrivs.

Det andra kapitlet innehåller allmänna uppgifter om rennäringen samt en redogörelse för de lagar och överenskommelser som finns för näringen - rennäringsslagstiftningen och renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge. Samebyn som organisation beskrivs liksom de olika betesområdenas benämningar och lagstadgade tidsbundenhet till olika geografiska områden. Rennäringens riksintressestatus enligt Miljöbalken förklaras. Kapitlet avslutas med en allmän beskrivning av renskötselns olika årtider och vad som är kännetecknande för dem.

Kapitel tre innehåller uppgifter om samebyn. Gränserna för dess betesområden, byns storlek medlemsmässigt samt renantalet genom tiden. Här ges också exempel på samebyns näringsmässiga utvecklingsambitioner via de möjligheter som finns inom området. Markanvändningsredovisningen visar vad som sker i renskötseln och hur marken används på olika platser under ett renskötselår. Dessa årstidsland återfinns i markanvändningskartan. I kapitlet ges också förklaringar till olika begrepp som används i texten och kartan.

Fjärde kapitlet redogör för de konkurrerande markanvändningsintressen som finns inom samebyns mark. Beskrivningen avslutas i kapitel fem genom att förutsättningarna för samebyns framtida markanvändning redovisas.

2. ALLMÄNT OM RENNÄRINGEN

2.1 Inledning

Renskötseln är en arealkrävande och extensiv näring i behov av stora betesarealer. Varje betesområde har egenskaper som gör det värdefullt under olika perioder på året. De kan därför inte ersätta varandra. Eftersom renens egenskaper gör den beroende av speciella beten olika tider på året, vandrar den i ett mer eller mindre bestämt mönster i de olika betesområdena. Renskötseln är känslig för påverkan av naturförhållanden som väderlek, temperatur, vind, snö- och isförhållanden etc.

Renskötselområdet omfattar ca 1/3 av Sveriges yta. Rennäringen lever sida vid sida med andra näringar och former av markutnyttjande. Det är då ofrånkomligt att konkurrens om marken och dess resurser uppstår mellan rennäringen och andra intressen. En grundläggande förutsättning för rennäringens fortlevnad är dock att samernas rätt att begagna sig av mark och vatten till underhåll för sig och sina renar respekteras av andra.

2.2 Lagstiftning

Renskötsel får bedrivas på statlig, kommunal och enskild mark. De rättigheter som tillkommer samerna har i rennäringslagen (1971:437, omtryckt 1993:36) fått den sammanfattande beteckningen renskötselrätt. Renskötselrätten beskrivs i lagstiftningen som en rätt för samer att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. I renskötselrätten ingår bl.a. rätt till renbete, jakt och fiske samt rätt att ta skog till bränsle och byggnadsvirke för husbehov samt för slöjdvirke. Renskötsel får sålunda bedrivas på alla marker inom renskötselområdet på de tider som rennäringslagen föreskriver. Det betyder att markägarna har sin äganderätt som markägare och samerna har sin renskötselrätt på samma mark.

Rennäringslagen har till uppgift att reglera bruksrätten men är inte upphovet till rätten. Rätten återgår på en ursprunglig samisk rätt (urminnes hävd) till markerna som på civilrättslig grund är skyddad i grundlagen. Samernas rättigheter till markerna grundar sig inte på upplåtelse eller på myndighetsbeslut och är sålunda ingen förmån som staten gett samerna.

I rennäringsförordningen (1993:383) finns tillämpningsföreskrifter till rennäringslagen.

2.3 Sameby

Begreppet sameby betyder dels en indelning i ett geografiskt område och dels en administrativ och ekonomisk sammanslutning. Samebyn består av ett antal rennäringföretag av varierande storlek och antal där familjemedlemmar ingår. Samebyn är en juridisk person som kan föra sin egen talan inför t.ex. domstol.

2.4 Betesområden

Samebyarnas betesområden ovanför odlingsgränsen kallas åretruntmarker. Där bedrivs renskötsel hela året. Västerbottens samebyars administrativa gränser ovan odlingsgränsen är fastställda enligt länsstyrelsens kungörelse om byordning den 25 maj 1946.

Samebyarnas betesrätt omfattar all mark ner till lappmarksgränsen både enligt hävd och gällande lagstiftning - rennärlingslagen. Nedanför lappmarksgränsen bygger betesutnyttjandet på sedvanerätt. Med hänsyn till olika jordbruksintressen har betestiden på de enskilda markerna nedanför odlingsgränsen begränsats till vinterperioden från 1 oktober - 30 april. Markerna nedanför odlingsgränsen har den sammanfattande beteckningen vinterbetesmarker.

2.5 Renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge

Renskötsel har bedrivits i gränstrakterna mellan Sverige och Norge långt innan det fanns någon riksgrens mellan länderna. Nuvarande bestämmelser om svenska och norska samers rätt till renbete i respektive land regleras i Lag (1972:114) med anledning av konventionen den 9 februari 1972 mellan Sverige och Norge. Lagen trädde i kraft 1 maj 1972 och gäller t o m 30 april 2005. Inför en ny renbeteskonvention sker nya förhandlingar mellan staterna. Enligt konventionen har de flesta samebyarna sommarbete på norsk sida.

2.6 Rennärlingen som riksintresse

Med tillkomsten av naturresurslagen år 1987 fick rennärlingens viktigaste områden ställning som riksintressen. Bestämmelserna finns numera införda i Miljöbalken.

I 3 kap 5 § Miljöbalken anges att:

Mark- och vattenområden som har betydelse för rennärlingen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra rennärlingens bedrivande. Områden som är av riksintresse för rennärlingen skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

I förarbetena till naturresurslagen framhöll föredragande statsråd att

Rennärlingen är en förutsättning för den samiska kulturen. Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennärlingen inom i princip varje sameby, nämligen en säker tillgång till sådana områden inom både åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel. Det kan gälla bl.a. flyttningsleder. Särskilt sådana avsnitt där på grund av terränghinder m.m. alternativa framkomstvägar saknas. Det kan också gälla viktiga kalvningsland och områden med särskilt goda betesförhållanden. De viktigaste delarna av renskötselmarkerna bör därför ges ett särskilt starkt skydd i naturresurslagen mot exploatering. Som påpekas i promemorian är det därvid av största betydelse att beakta de funktionella samband som måste finnas mellan olika delområden för att renskötsel skall vara möjlig och samekulturens fortbestånd därmed garanteras. (Prop 1985/86:3 s 57-58)

Områden som kan få status som riksintressen är t.ex.:

- * flyttvägar,
- * rastbeten,
- * samlingsplatser,
- * svåra passager,
- * speciella betesområden, t ex i vinterbeteslandet,
- * kalvningsområden,
- * områden kring anläggningar (slakt-, kalvmärknings- och skiljningshagar),
- * etc.

Dessa områden är fasta och kan markeras på karta. Eftersom rennäringen inte är ett objekt som skall skyddas, utan en verksamhet vars delområden är beroende av varandra, kan även vissa funktionella samband få status som riksintressen.

De riksintresseområden som är aktuella för samebyn beskrivs inte i denna redovisning utan finns i en särskild skrift. Där redovisas separat men skall, för att få god läsbarhet och förståelse för sambanden, läsas tillsammans med markanvändningsredovisningen med tillhörande kartmaterial.

2.7 Allmän beskrivning av renskötseårets årstider

Rennäringens årscykel brukar normalt delas in i åtta årstider med början på våren då vajorna föder sina kalvar.

Vår (april - maj)

Under maj månad sker kalvningen. Vajorna söker sig till bestämda kalvningsplatser år från år där terrängen är småkuperad och skyddad från vind. Dessa platser finns oftast på sydsluttningar där barfläckar fort tinar fram och där tillgången på bete är gott. De olika kalvningslanden är vid denna period oerhört känsliga för yttre störningar som t.ex. skoterkörning och hundspann. Bevakning sker för att vajorna skall få den ro som behövs för att kunna ta hand om sin kalv.

Renflyttning kan fortfarande pågå i början av denna period. Även bevakning sker så att inte renarna vänder tillbaka ner till skogslandet igen. Betet vid denna period är en blandning av lavar, fjolårets rester av gräs, örter och löv samt tillskott av färsk grönska.

Försommar (juni)

Försommaren är behaglig för renen. Nu får den beta i lugn och ro fram till den tid då mygg och värme infinner sig. Renen betar då i björkskog, på myrmarker och vid bäckdrag där grönskan kommer tidigare än på kalfjället. För renskötarna är detta tiden för nybyggnad och reparationer av arbetshagar, byggnader m.m.

Högsommar (juni - juli)

Renarna har nu spritt sig över olika kalfjällsområden för bete och för att komma undan insekter som kommer med värmen. Under främst juli månad sker kalvmärkningen. Samling av renarna inför kalvmärkningen börjar dels med hjälpmedel som helikopter och motorcyklar och dels till fots. Arbetet med samlingarna kan ta många dagar i anspråk varje gång beroende på väderlek och vindriktning. Samebyarna brukar ha flera kalvmärkningsgårdar på olika platser och dessa används vid olika tidpunkter beroende på vart renarna samlats ifrån. Även andra platser som uddar och näs kan användas som

naturliga kalvmärkningsplatser. Dessutom kan mobila kalvmärkningshagar sättas upp på snöfläckar dit renarna söker sig för skydd mot värme och insekter. Grannsamebyarnas kalvmärkningar bevakas också eftersom renarna kan ha sammanblandats till fjälls.

Själva samlingsarbetet är en arbetskrävande del och olika störningsmoment som lösspringande hundar och närgångna turister kan spolia flera dagars arbete genom att skrämja renhjorden så att den skingras. Även in drivningen av renhjorden till kalvmärkningshagen är en känslig del och det är viktigt att området får vara fritt från vandringsleder, rastplatser och övernattningsstugor för turister.

Sensommar (augusti)

Denna tid är normalt en lugnare period då kalvmärkningarna avslutas och renskötarna får tid över för fiske och bärplockning. Renen drar sig ner till fjällskogs- och myrmarker för att beta gräs, örter och framför allt svamp. Eftersom renen nu bytt päls och är korthårig är den känslig för kyla och är därför i behov av skog för att finna lä och skydd mot oväder.

Höst (september - oktober)

Den traditionella sarvslakten är koncentrerad till början av september. Den måste företas innan brunstperioden börjar omkring den 20 september. Eftersom renarna spritt sig efter kalvmärkningen och sarvarna betat för sig själva krävs stora arbetsinsatser både vad gäller tekniska som personella resurser för att hinna samla ihop och driva in renarna i slakthagarna. Dessutom kan älgjakt och småviltjakt, som sammanfaller med sarvslakten, innebära störningar i samlingsarbetet. Under renens brunstperiod får renägarna själva mera tid att jaga älg.

Förvinter (november - december)

Denna period kan sägas börja när snön kommit och sjöar och vattendrag frusit. Grönbetet har försämrats och renen har gradvis övergått till lavbete. Betet på myrarna är ett viktigt tillskott eftersom de innehåller växter som fortfarande är gröna som t.ex. sia (samlande namnet för kruståtel och fårsvingel) och dyfräken.

Nu börjar samebyarnas arbete med att samla ihop sina renar för slakt och skiljning till mindre vintergrupper. Anledningen till att renarna skiljs i vintergrupper är för att utnyttja vinterbetet så rationellt som möjligt. Därefter påbörjas flyttningen ner till vinterlandet. Flyttningen sker efter de på kartan markerade lederna. Biltransporter förekommer också i relativt stor utsträckning eftersom bl a skogsavverkningar och vattenregleringar gjort att renarna har svårt att finna bete och framkomlighet under flyttningen.

Flyttningen till fots ner till vinterlandet och upp till vår- och kalvningslanden är slitsam både för renar och renskötare. Därför är det viktigt att det finns tillgång till rastbeten efter flyttlederna för att naturligt kunna hålla kvar renarna både för bete och vila. Även utfodring kan krävas för att komplettera betet.

Vinter (januari - mars)

Vinterbetesmarkerna är mycket känsliga för ingrepp av olika slag och brukar därför betraktas som rennäringens "flaskhalsar". Även små ingrepp i en samebys vinterbetesområde kan få betydande konsekvenser för samebyns fortsatta verksamhet. Avgörande är att det finns sammanhängande lavmarker att tillgå och att dessa är tillfredsställande vad gäller tillgänglighet, storlek och betesro.

Nere på vinterlandet betar de olika vintergrupperna främst i barrskogsområdet. Betet består till största delen av olika marklavar. Eftersom vinterlandets betesområden oftast inte är sammanhängande utan sönderstyckade av diverse ingrepp, måste vintergrupperna röra sig inom ett relativt stort område, ofta över flera kommuner.

Vårvinter (april)

Under denna period, beroende på snöläge, betestillgång etc., påbörjas flyttningen tillbaka till vår- och kalvningslandet. Detta sker efter de på kartan markerade flyttlederna. Också under flyttningen upp spelar de olika rastbetena en betydande roll.

Vid denna period är det ofta mycket snö och då är områden mot solsidan - i exempelvis älvdalar och på sydsluttningar - viktiga eftersom det där blir barmark tidigt så att bete blir tillgängligt. Födan består fortfarande till största delen av olika lavar. Hänglavsbetet är nu ett nödvändigt bete beroende på att det ofta är skare och tjockt snötäcke vilket gör att renen får svårt att gräva efter föda.

2.8 Begreppsförklaringar och hänsynstaganden

I redovisningens textdel samt på kartorna där markanvändningen redovisas finns olika begrepp vars innebörd förklaras nedan:

Flyttlederna visar de flyttningar som företas med renhjordarna mellan olika betesområden vid de olika årstiderna. Flera alternativa flyttleder måste finnas att tillgå eftersom vädrets växlingar påverkar flyttningarna. I rennäringslagens 95 § finns bestämmelser som anger att flyttvägar inte får stängas av samt att man inte får skrämra, ofreda eller driva bort renar som uppehåller sig inom områden där renskötsel är tillåten.

Naturliga samlingsställen är områden dit renarna naturligt söker sig för bete och vila under en längre period. Dessa områden är speciella till sin topografi och är rika på olika typer av beten. Det är viktigt att dessa områden får vara befriade från intrång och störningar av olika slag eftersom de är värdefulla ur renskötselsynpunkt. *Se kartor samt bilaga 4.*

Rastbeten används under flyttning av renhjordar mellan olika betesområden. Dessa är betydelsefulla eftersom de ger renarna viktiga betes- och viloplats under de påfrestande flyttningarna. Rastbeten används kontinuerligt varje år. *Se kartor samt bilaga 1.*

Svår passage är beteckning för särskilt känsliga genom- och överfarter där förutsättningarna för genomflyttning av en renhjord är begränsade. Exempel på svåra passager är vattendrag, järnväg, trafikerad väg och tät bebyggelse. Det är också viktigt att de områden som är i direkt anslutning före och efter en svår passage skyddas mot ingrepp eftersom dessa områden har avgörande betydelse för genomflyttningen. *Se kartor samt bilaga 2.*

Renvaktarstugor ägs av samebyn och är placerade på strategiska ställen inom samebyns renbetesområde. Stugorna används av renskötarna i det praktiska renskötselarbetet. *Se kartor samt bilaga 3.*

Arbetshagar är den samlande beteckningen för kalvmärknings-, slakt- och skiljningshagar. En del hagar används också för av- och pålastning av renar vid lastbilstransporter. Även tillfälliga hagar sätts upp vid behov. Indrivningszoner, närliggande betesmark samt

betesmarker i anslutning till arbetshagarna skall så långt möjligt skyddas från störningar. Se kartor samt bilaga 4.

Hänslavsskog är ett viktigt betesförråd för renen. Detta visar sig på vårvintern när snön är riklig och hårt packad. Renen har då svårt att nå ner till markbetet. Särskilt viktig är hängslaven vid s.k. nödår då allt annat bete är låst, t ex av isbildning vid marken. I markanvändningskartan finns hängslavsskog utmarkerad enligt *Lantbruksstyrelsens inventering av hängslavsskog - Meddelanden 1984:4*.

3. Ubmeje tjeälddie (Umbyns sameby)

3.1 Allmän beskrivning

Ubmeje tjeälddie är den tredje samebyn norrifrån räknat inom Västerbottens län.

Ubmeje tjeälddie har sina åretruntmarker inom Sorsele och Storumans kommuner. Samebyns vinterbetesmarker finns inom Storuman, Sorsele, Lycksele, Vindeln, Bjurholm, Vännäs, Nordmaling och Umeå kommuner.

Med *åretruntmark* (d v s mark ovan odlingsgränsen) menas område där renskötsel får bedrivas året om och *vinterbetesmarker* där renskötsel får bedrivas under tiden 1 oktober – 30 april.

Schematisk karta över Ubmeje tjeälddie och dess läge i förhållande till andra samebyar och kommuner i Västerbottens län

3.2 Gränser och betesområden

Gränserna för Ubmeje tjeälddie redovisas i Länsstyrelsens kungörelse daterad den 25 maj 1946 enligt 1 § med följande lydelse:

Gränserna för den del av lappbyns betesområde, som är beläget ovan odlingsgränsen, utgöra

i söder: Storuman-Umnässjön-Gardsjön-Gäutajaure-Laisan-Jovattenån-Övre Jovattnet;

i väster: Riksgränsen;

i norr: Lilla Umevattnet-Aureträsket-sockengränsen mellan Tärna och Sorsele till Svärfarbäcken-Forsavan-Grundträsket-Bjellojaur's nordände-Vatjojaure-Garnoken-Överstjuktan-Juktån till odlingsgränsen;

i öster: odlingsgränsen.

Nedan odlingsgränsen gäller följande gränser:

I söder: 1996 fastställdes även gräns mellan Ubmeje tjeälddie och Vapstens sameby enligt följande sträckning: från odlingsgränsen efter Umeälven via Storuman till Bålforsens kraftstation tillika norska konventionsområdesgränsen väster om Lycksele, därifrån efter sydvästra konventionsgränsen till Bastuträsk enligt följande; Skovelträsket, Stortanträsket, Tuggenliden, Gäddträsk, Byssträsk, Byssjaträsket, Stor-Korbesjön, Åtmyrsjön, Satmyrsjön, efter vägen öster om Skivsjön till Bastuträsk. Därifrån österut till kommungräns mellan Vännäs och Bjurholm, söderut efter kommungränsen till väg 92, vidare efter vägen åt sydöst via Holmsjö, Nyland, Pengsjö, Björnlandsbäck till Björknäs, efter Hörnån till Hörnefors och Bottenviken.

I väster: odlingsgränsen.

I norr: 1996 fastställdes gräns mellan Ubmeje tjeälddie Rans sameby och enligt följande sträckning: Odlingsgränsen, Storjuktan, Juktån, Granträsk, Gubbträsk, Stor Orrträsket, Guorkasjöarna, Storträsket, Abortträsket, Abortträskliden, nordöst om Långträsket till nedre arvträsket, norr om Arvberget, vidare söderut till vägen öster om Ekorträsket, vidare sydöst efter höjderna ca 2 km söder om Vindelälven till myren öster om Fäträsket, Kussjön, Orrkläppen till Vindeln, söderut till Degerön, Degerås, rakt mot Gullsjö, vägen till Tväråbäck via Ö Stärkesmark, E12 till Vännäsby.

Sedvanegräns mellan Vännäsby och till Bottenviken är grovt beskriven utifrån karta; Från Vännäsby längs väg E12 till Holmsund.

3.3 Antal företag, medlemmar och högsta renantal

Ubmeje tjeälddie består av 16 rennäringföretag och har 38 medlemmar enligt 2001 års uppgifter.

Högsta renantal fastställdes inom Västerbotten år 1946. För Ubmeje tjeälddien del 9000 renar (årskalvar ej inräknade). Uppdatering av högsta renantal har diskuterats sedan 1970-talet, men trots stora ansträngningar saknas fortfarande en någorlunda säker metod.

3.4 Driftsanläggningar – och tekniska hjälpmedel

Samebyns anläggningar för den praktiska driften av renskötseln finns spridda över hela samebyns område. Renvaktarstugor, arbetshagar och slaktanläggningar redovisas i bilaga 4 och 5. Dessa är också utmarkerade och numrerade på kartbilagan. Samebyns renstängsel inom byn liksom byskiljande stängsel återfinns i kartbilagan. Flyttleder, svåra passager etc. som finns på kartan har förklarats i avsnitt 2.8 .

Samebyn använder helikopter, lastbil, snöskoter och motorcykel i renskötseln i syfte att underlätta driften.

3.5 Kombinationsnäringar

Jakt och fiske är en viktig del av renskötseln. Utvecklingen idag går mot att även andra näringsfång utvecklas som bi- eller kombinationsnäringar. Turism och renslakteriverksamhet är exempel på detta.

3.6 En beskrivning av samebyns markanvändning och renskötsel

Rubrikerna nedan följer angivna områden på samebyns markanvändningskarta.

Vårland

Flyttning sker till fots efter flyttleder på traditionellt vis. Detta tar två upp till tre veckor i anspråk bl a beroende på väder, snöförhållanden och renarnas kondition. Samebyn utnyttjar de övernattningsbeten som finns och har därför byggt upp beteshagar och renvaktarstugor på strategiska ställen. Under flyttningen förekommer platser som av olika anledningar är svåra att passera med en renhjörd. Juktån är en dessa svåra passager som vintergrupperna måste hinna flytta över innan ån tinar och går upp. Även flyttning med lastbil förekommer för att spara på renarnas krafter. Vid framkomst till fjällen utfordras renarna på hagar på fjället i Strimasund och Järvsjön.

Samebyn är indelad i Artfjällsgruppen och Storfjällsgruppen. Artfjällsgruppen flyttar västerut stegvis mot Ryfjället för att senare flytta vidare mot Jofjället och Artfjället så fort växtligheten och grönskan kommer. Storfjällsgruppen flyttar över Juktån för att sedan låta renarna beta sig västerut inom lågfjällsområdet.

Vårland och kalvningsland

I Ubmeje tjeälddie inleds kalvningen runt den 11 april. De senaste tre åren har samebyn märkt en spridning i kalvningen som kan sträcka sig över en och en halv månad. Dessutom råder det skillnader i kalvningstiderna mellan renarna i Artfjällsgruppen och Storfjällsgruppen. Samebyn funderar över om störningar under brunstperioden på hösten kan påverka kalvningsresultatet.

Under kalvningen är renarna spridda från lågfjällsområdet ovan odlingsgränsen till kalfjället i väster. Intensivt kalvningsland är Artfjället och området från Biellojaure och västerut. Under kalvningstiden råder skoterförbud inom Vindelfjällens naturreservat. Ubmeje söker skoterförbud även inom Ryfjällsområdet varje år för att minimera störningarna under den viktiga kalvningstiden.

Försommar- och sommarland

I juni går vajorna ner mot fjällskogen för att sedan vända upp mot fjället när värmen kommer. Under sommaren betar renarna i huvudsak inom Artfjälls- och Storfjällsområdet, men renar finns också inom Ryfjällsområdet och öster därom. Enligt konventionen har Ubmeje tjeälddie även sommarbete på norsk sida från 1 juli till 31 augusti. Området avgränsas till en del av konventionsstängsel. Detta fungerar inte tillfredsställande utan det krävs stora bevakningsresurser för att hålla renarna borta från olovligt betesland på norsk sida.

I början av juli månad börjar rensköterna samla renarna för kalvmärkningen. Samlingarna börjar normalt inom Storfjällsområdet och kalvmärkningarna sker i de olika kalvmärkningshagarna som finns på strategiska ställen. Samlingarna för märkning övergår cirka två veckor senare till Artfjäll som ligger på sydsidan om Umeälven.

Samebyn håller kalvmärkning dagtid på snö.

Sensommar- och höstland

När hösten närmar sig drar sig renarna sakta österut och betar från kalvfjället ner mot lågfjällsområdet öster om Biellejaure och Jofjället. Renarna dras till skogsområdet för att leta svamp. Under svamptiden är all renskötselverksamhet svår. När de första frostnätterna kommer drar renarna åter västerut mot fjällen.

Höstland

I början av september månad sker samlingar till ordinarie höstslakt. Renarna samlas till slaktanläggningen i Biellejaure. I oktober månad samlas renarna till anläggningen vid Danasjö eller Juktån där resterande delen av höstslakten sker. Artfjällsgruppen samlar och slaktar vid anläggningarna i Ström eller Strimasund.

Under september börjar även älgjakten som är en viktig binäring för många renskötare. Jakten sker under tider då renskötselarbetet tillåter detta.

Förvinterland

När snön kommer skiljer samebyn ut i tre vinterbetesgrupper. Skiljningen genomförs till stora delar vid anläggningen i Ström och Strimasund som är byggd för stora renskiljningar.

Storfjällsgruppens renar vandrar österut för bete inom höstbeteslandets lågfjällsområde. En del skiljningsarbete genomförs därför längre österut vid Biellejaure, Danasjö, Blaikfjället och Renberg. Där sker också viss vinterslakt. Efter skiljning sker flyttning av renarna till fots mot vinterbeteslandet. Artfjällsgruppen indelas i två betesgrupper för vinterbete i området från Lycksele till Granö. Den andra vinterbetesgruppen håller till nedanför Granö. Artfjällsgruppen möts av naturliga hinder, Umeälven och Jovattendalen med intilliggande vägar. De flesta vintergrupperna från Artfjälletföretar numer sin flyttning med lastbil.

Vinterland

Skiljning till mindre vintergrupper kan också ske vid en senare tidpunkt under vintern. Detta sker vid arbetshagen i Nirak norr om Lycksele. Renarna har då hållits i större samlade grupper för betning ofta till slutet av december månad. De marker som huvudsakligen

används för vinterbete ligger för grupperna från Storfjäll i huvudsak från Storuman och mot Lycksele. Grupperna från Artfjäll har sina renar huvudsakligen mellan Lycksele och Granö men även en bit österut.

Under vintern har Ubmeje daglig tillsyn av renarna då renarna har sina betesområden i närheten av byar och samhällen.

Inom samebyns gränser finns också ett område för norskt konventionsbete för Ildgrubensrenbetesditrikt. Området sträcker sig från Lycksele och neråt på sydsidan av Umeälven till Tvärålund (se karta).

Vårvinterland

Under vårvintern finns samebyns renar för bete i vinterlandet nedanför odlingsgränsen. Ubmeje är uppdelade i två stora grupper, Artfjällsgruppen och Storfjällsgruppen. Dessa är i sin tur uppdelade i vintergrupper så att betet kan nyttjas så bra som möjligt inom vinterbeteslandet.

I slutet av april månad börjar flyttningen västerut mot sommarlanden. Detta är dock till en viss del beroende av vädrets makter. Inte förrän våren på allvar gör sig påmind i skogslandet och snösmältningen kommer igång är tiden inne att lämna vinterbetesområdet.

Konkurrerande markanvändningsintressen

I renskötseområdet finns det många olika intressenter om användningen av marken. Renskötelsen som är den ursprungliga markanvändaren har idag fått konkurrens av andra markanvändare som ofta är oförenliga med renskötelsen.

4.1 Skogsbruk

Inom Ubmeje tjeälddie bedrivs skogsbruk i stort sett över hela området upp till fjällen. Främst är det i vinterbetesmarkerna som avverkningar sker kontinuerligt från område till område. Avverkningar inom fjällnära skogar har dock minskat de senaste åren från Domänverkets men även från Allmänningens sida. Idag finns det en viss privat markberedning som kan vara kännbar för betesmöjligheterna i en del områden.

Samråden vid planering av avverkningar har skett men fungerar i realiteten som information och kan från samebyns sida sett möjligen fördröja en avverkning ett tag. I skogsvårdslagen (1979:429) regleras skogsbrukets förhållande till rennärningen. Samråd skall ske enligt 20 § i lagen och enligt 24§ i förordningen. När tillstånd till avverkning inte får ges och om hänsyn till rennärningen regleras i lagens 21§. Om hänsyn till rennärningen beskrivs också i lagens 31§ med vidhängande Allmänna råd.

Slutavverkning får flera olika effekter på renskötelsen. Vegetationens sammansättning förändras då gräsväxter och lövträdsplantor slår ut bl a lavväxter. I och för sig blir tillväxten av kruståtel (sia) god och det är begärligt renbete under både sommaren, hösten och förvintern men det viktiga vinterbetet - laven - försvinner under lång tid framöver. På stora kalytor packas snön hårdare än på andra ställen och det gör det svårt för renen att gräva efter föda. Även under barmarkstiden kan det vara svårt att komma åt betet på grund av det skogsavfall som ligger kvar efter en avverkning. Slutavverkning på flyttvägar medför stora svårigheter för rensköterna att flytta samlat med renhjord över området. Även naturliga samlingsställen och rastbeten kan försvinna vilket minskar betes- och vilomöjligheterna för renen under den redan påfrestande flyttningen. Svårigheterna finns kvar under lång tid eftersom det är lika svårt att flytta samlat med en renhjord genom en tät ungskog.

Avverkning av hänglavsbärande skog är ytterligare ett problem. Hänglavsområdena återfinns oftast i höst- och vårbeteslanden. Under våren, då snöförhållandena gjort att markbetet inte är tillgängligt, utgör hänglaven det enda naturliga betet som finns till förfogande. Om det viktiga hänglavsbetet försvinner återstår stödutfodring. Detta innebär för samerna stora insatser både vad gäller ekonomiska och personella resurser. Då renen under dessa förhållanden dessutom ofta är i dålig kondition innebär detta att det är svårt att samla och hålla ihop en renhjord för utfodring.

Vid **röjning** lämnas avfall oftast kvar på marken. Framkomligheten och möjlighet till bete för renarna försvåras därför de närmast efterföljande åren.

Gallring är bättre eftersom gallringsvirket tas tillvara. Det kan också underlätta för renen att finna bete och underlätta en flyttning.

Gödsling påverkar växtligheten så tillvida att om gödsling sker på lavmark minskar mängden lav till förmån för bärris och gräs. Dessutom undviker renen att beta på gödslade områden under de närmaste åren. Det kan till och med vara svårt att flytta med en renhjord över ett gödslat område.

Skogsbilvägarna medför betydande nackdelar. Dessa stycken sönder sammanhängande betesområden i mindre delar och det gör att renarna sprids över ett större område. Renen följer gärna de plogade bilvägarna med risk för påkörning. Vägarna kan också i vissa fall ha sina fördelar för renskötarna. Det kan t ex gälla transporter eller dylikt.

4.2 Turism

Turismen i Tärnaområdet har sedan lång tid tillbaka varit mycket omfattande. Detta gäller särskilt vinterturismen som varit föremål för stora satsningar på bl a hotell och andra anläggningar. Detta gör att mycket folk dras till fjällområdet under vårvintern och våren.

Umeje tjeälddie som ligger just i detta område har stora problem med turister som inte tar hänsyn till den verksamhet som samerna i området bedriver. Särskilt märkbart är det under april månad då skoterförare, hundspannsekipage m fl invaderar fjällvärlden utan den kunskap som behövs om rennäringen och fjällen i övrigt. Detta har ökat år från år. Under denna tid av året infaller vajornas dräktighetstid vilket av naturliga skäl innebär att det finns ett behov av lugn och ro. Denna kunskap finns inte och turistanläggningarnas information är mycket bristfällig och till stora delar obefintlig. Under maj månad infaller renens kalvningstid. Under denna tid råder skoterförbud inom kalfjällsområdet förutom de skoterleder som finns. Detta förbud respekteras dock inte utan skoterkörning förekommer ofta inom kalvningsområdena. Även hundspannsekipage kör ofta ohejdat omkring trots att det finns renar i närheten.

4.3 Bebyggelse – industrier

Byggnads- och anläggningsarbeten är störande för renskötseln när de förläggs vid eller på områden som renskötseln har ett kontinuerligt behov av. Intrång av detta slag är något som återkommer med jämna mellanrum eftersom detta är en fortgående verksamhet i samhället. Detta får dock inte expandera ut över renbetesmarken så att det medför ett direkt hinder för utövandet av renskötseln. Utbyggnadsplanerna av flygfältet i Hemavan kan innebära en expansion av turismen vilket medför att fler människor och verksamheter vill ta renbetesmark i anspråk för sina behov.

4.4 Vattenkraft

Umeje tjeälddie har lidit stor skada av vattenkraftsutbyggnader. Både Umeälven och Juktån är utbyggda vilket förutom förlust av betesmark medfört svårigheter med farliga isar vid förändrade vattennivåer.

4.5 Tåktverksamhet

Verksamhet med torvbrytning förekommer bl a nedanför Storuman i Barsele och Gunnarnområdet. Torvbrytning ödelägger stora sammanhängande myrområden vilket kan ställa till besvär om fler och fler myrområden tas i anspråk. Dessa förekommer i allmänhet i höst och förvinterlanden.

4.6 Jordbruk

Jordbruket medför inga större hinder mer än klagomålen på betande renar i vissa områden. Samebyn gör insatser varje sommar med bortdrivning och utslaktning av renar som blivit kvar i skogslandet. Inlandsjordbrukets brist på lönsamhet har gjort att den inte expanderar och medför således inga ytterligare konflikter.

Förteckning över rastbeten

Områdena finns utmarkerade på kartan och redovisas här från väster till öster.

- * Öster om Slussfors invid Girjesån
- * Harrikberget väster om Gardsjöbäcken
- * Vid Ersmark mellan Storuman och E12
- * Nysele vid Långselet
- * Sörberget mellan Stor-Gubbträsket och Lill-Gubbträsket
- * Lill Boktjon öster om Nedre Gunnarsjön
- * Öster om Gunnarn på östsidan av Juktån
- * Juktån vid Koavan
- * Paulund vid Umeälven
- * Nordväst om Blåvikssjön
- * Söder om Lycksaberg och Stora Orrträsket
- * Väster och väster om Avanäs
- * Ruseleheden väster om Rusele
- * Söder om Rusele
- * Öster om Kalvberget mot Mettjaur
- * Umgransele vid Stenkulla och Granfors
- * Sikträsket och söderut mot Lycksträsket
- * Norr om Västra och Östra Kråkträsket
- * Söder om Gäddträsket
- * Söder om Ekorrtträsket
- * Söder om Kroksjön vid byn Lillsele
- * Norr om Skivsjön
- * Söder om Bastuträsket
- * Hålberget söder om Vännes

Förteckning över svåra passager

Områdena finns utmarkerade på kartan och redovisas här från väster till öster.

Miesaken: Svåra terrängförhållanden.

Långfjällbäcken: Passage över bäcken och svår terräng.

Fjällripskalet: Brant och svår terräng.

Strimasund: Renskötselanläggningar på båda sidor om Överuman.
(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

Tängvattsdalen: Svåra terrängförhållanden vid passage över dalen.
(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

Olfjäll: Svåra och branta terrängförhållanden.

Skinnfjällbäcken: Passage över bäck och svår terräng.

Klippen, Rensimmarvallen: Passage av Blå vägen och Umeälven.
Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

Maisorliden: Övergång av Maisor.

Umasjö: Passage av väg E12.

Jerijukke: Svåra terrängförhållanden.

Kvarnbäcken: Passage över bäck och svår terräng.

Viterskalet, Syterskalet: Passage över bäck. Kungsleden och turistverksamhet.

Syterbäcken: Dalgången mellan Norra och Södra Sytertoppen.

Syterbäcken: Svåra terrängförhållanden för passage av bäcken.

Nordost om Hemavan: Skidanläggningar och turistverksamhet.
(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

Portbron: Passage av E12.

Gielasjukke: Svåra terrängförhållanden.

Lill-Laisan, väg E12: Svår passage över svag is.

Tärnaån: Passage vid Simmarvallen.

(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

Tärnastrand: Passage vid Nedre Simmarvallen.

(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

Biellojaure: Smal passage på nordsidan mellan sjön och renstängslet.
(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

Biellojukke: Bäcken och svår terräng.

(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)

- Stupelejukke:** Passage över bäck och väg.
- Juksjaurbäcken:** Passage över bäck och väg.
- Ryivegaise:** Svåra terrängförhållanden.
- Mellansjö:** Bäck och landsvägen.
- Kråkberg:** Passage av väg och bäck.
- Boksjön:** Överflyttning mellan Övre och Nedre Boksjön.
(Utökat område som svår passage fr o m 1998.)
- Norr- och sydsida av Ryfjälltoppen:** Svår och brant terräng.
- Gulisbäcken:** Passage av bäck och väg.
- Magasjöns sydända:** Svåra terrängförhållanden.
- Girjesån:** Svåra terrängförhållanden norr om Slussfors.
- Gardsjöleden:** Två passager över E12.
- Gardsjöbäcken:** Svåra terrängförhållanden och passage av E12 vid två ställen.
- Åbacka:** Svåra terrängförhållanden och passage över bäck och väg.
- Närtabäcken:** Svåra terrängförhållanden och passage över bäck.
- Strömsund:** E12.
- Kyrkberget:** Svår terräng, trång passage mellan berg och sjö.
- Järtaberget:** Svåra och branta terrängförhållanden, passage över väg och sjö.
- Laisbäck:** Svår passage över svag is och väg E 12.
- Nedre Gunnarsjön:** Järnvägen (Inlandsbanan) och väg 45.
- Kronobäck:** Två passager av järnvägen (Inlandsbanan) och väg 45.
- Juktån:** Svårigheter vid överflyttning vid Fristad.
- Juktån:** Svårigheter vid överflyttning vid Bäcknäset.
- Juktån:** Svårigheter vid överflyttning av ån.
- Grundfors:** Svårigheter vid passage mellan flygfältet och Umeälven.
- Torskfors:** Öppet vatten.
- Blåviken, Mittisundet:** Reglerat vattendrag med öppet vatten.
- Östra Rusele:** Väg, bebyggelse och öppet vatten.
- Nya Rusele:** Väg, bro och öppet vatten.
- Rusfors kraftstation:** Besvärlig passering vid flyttning efter älven.
- Bålforsens kraftstation:** Besvärlig passering vid flyttning efter älven.
- Öster om Stenhamn:** Svårigheter vid flyttning från älven upp på stranden för passage av E12 och järnvägen.
- Betsle:** Passage av E12 och järnvägen.
- Betsle kraftstation:** Besvärlig passering vid flyttning efter älven.

Norräng: Svår passage över väg 365, järnvägen och förbi Lycksele samhälle.

Norra änden av Tanträsket: Passering av väg 360.

Södra änden av Stor Tanträsket: Väg 365.

Söder om Tannberget: Två svåra passager av väg 353.

Hedlunda: Flyttning från älven upp på stranden förbi flygfältet.

Öster om Lycksele: Flyttning förbi väg 365, järnvägen och Lycksele samhälle.

Furuvik: Passage överväg E12.

Karonsbo: E12.

Bocksliden: Passage av väg E12.

Ytterbo: E12.

Tuggens kraftstation: Besvärlig passering vid flyttning förbi anläggningen.

Gäddträsk: Bebyggelse, väg 598 och väg 680.

Lillsele: Svår passage av väg E12 och bebyggelse.

Väster om Granö: Passage av väg E12.

Storsjön: Passage av väg och järnväg.

Stennäs: Passage av väg E12 och järnväg.

Bojnäs: Passage av väg och järnväg.

Lybäck: Passage av väg.

Förteckning över renvaktarstugor

Nr*	Läge eller namn	Anläggningsår	Huvudman	Anmärkningar
1	Gräsvattnet	1976	Länsstyrelsen	Norge
2	Stekvassdal	1989	Länsstyrelsen	Norge
3	Tängvatsdalen	1973	Ubmeje	
4	Strimasund	1967	Ubmeje	
5	Ström		Ubmeje	
6	Miesaken	1970	Länsstyrelsen	Disponeras även av Ran
7	Syterskalet	1968	Ubmeje	
8	Östra Syterbäcken	1968	Länsstyrelsen	
9	Simmarvallen	1986	Ubmeje	
10	Forsavan	1979	Länsstyrelsen	
11	Grundträsk	1983	Länsstyrelsen	Disponeras av Umbyn och Ran
12	Biellojaure	1973	Ubmeje	
13	Viernajaure		Ubmeje	
14	Vatjomjaure	1967,-70	Länsstyrelsen	Disponeras av Umbyn och Ran
15	Vaskojaure	1966	Ubmeje	
16	Åksejaure	1970	Ubmeje	
17	Skalma	1990	Ubmeje	
18	Varåive	1966	Ubmeje	
19	Järvsjön	1969	Ubmeje	
20	Magasjön	1968	Länsstyrelsen	
21	Gardsjöbäcken	1969	Ubmeje	Med bod
22	Flakaträsk	1966	Ubmeje	Med bod
23	Stenträsk	1971	Ubmeje	
24	Blaikfjället	1966	Ubmeje	
25	Renberg	1974	Ubmeje	Med bod
26	Lankan	1969	Ubmeje	Med bod
27	Juktån	1969	Ubmeje	Med bod
28	Blåviken	1974	Ubmeje	

* = Numret följer kartans numrering

Ubmeje = Ubmeje tjeälddie (Umbyns sameby)

Ran = Rans sameby

Länsstyrelsen = Markförvaltningen

Förteckning över arbetshagar

Nr*	Läge eller namn	Anläggningsår	Huvudman	Anmärkningar
1	Strimasund	1967	Ubmeje	Skiljning
2	Långfjällgården	1965	Ubmeje	
3	Artfjäll, Valli	1962	Ubmeje	
4	Jofjället	1986	Ubmeje	
5	Ström	1986	Ubmeje	Slaktplats
6	Slättna	1964	Ubmeje	
7	Rukkenjuone	1983	Ubmeje	
8	Vallentjärke	1984	Ubmeje	
9	Skiratjärke	1960	Ubmeje	
10	Tärnaån, Simmarvallen	1981	Ubmeje	2 hagar
11	Nieretjärke, Bångfjäll	1976	Ubmeje	
12	Nedre Simmarvallen	1985	Ubmeje	
13	Biellojaure	1988	Ubmeje	Slaktterminal
14	Väretje	1965	Ubmeje	
15	Storrödingtjärn	1986	Ubmeje	
16	Ryfjället	1972	Ubmeje	
17	Järvsjön	1979	Ubmeje	
18	Danasjön	1965	Ubmeje	2 hagar
19	Gardsjöbäcken	1969	Ubmeje	
20	Flakaträsk	1969	Ubmeje	
21	Strömsund		Ubmeje	
22	Blaikfjället	1983	Ubmeje	
23	Renberg	1969,-73,-98	Ubmeje	
24	Bäckmyr		Ubmeje	
25	Lankan	1969	Ubmeje	
26	Juktån	1969	Ubmeje	
27	Koavan	1987	Ubmeje	
28	Holmvik	1974	Ubmeje	
29	Lycksträsket	1972	Ubmeje	
30	Nirak	1982	Ubmeje	
31	Arvliden	1986	Ubmeje	
32	Renträskvägen	1988	Ubmeje	
33	Bocksmyr	1987	Ubmeje	
34	Vilan	1976	Ubmeje	
35	Stryckmyran	1980	Ubmeje	
36	Lappmyren	1984	Ubmeje	Ildgruben
37	Holmön		Ubmeje	
38	Hägnäs		Ubmeje	

* = Numret följer kartans numrering.

Ubmeje = Ubmeje tjeälddie (Umbyns sameby)

Ildgruben = Ildgrubens reinbeitesdistrikt

Förteckning över naturliga samlingsställen

Områden finns utmarkerade på kartan och redovisas här från väster till öster.

- * Norra Storfjället
- * Gäutavardo.
- * Norra sidan av Strömsundsviken mot Olofsberg.
- * Öster om sjön Storuman, från byn Blaiken i nordväst till Storumans tätort i sydost och Gunnarsjön i öster.
- * Lillblaiken och Storblaiken.
- * Juktån, Från Nedre Lomfors i norr till byn Juktån i söder.
- * Lycksele, norr och öster om tätorten.
- * Sydöst om Tegsnäset.
- * Söder om Hednäs, sydväst om Umeälven.
- * Kulfors norr om arbetshagen.
- * Kulbäcksheden sydväst om Vindeln.
- * Holmön öster om Bjurfors nedre kraftstation.
- * Aggkläppen sydväst om Tvärålund.
- * Ramseleheden väster om Umeälven.
- * Från Selsberget och neråt invid Umeälven till Pengfors.
- * Öster om Degerberget.